

30.4.2002

97/4/00

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kaija Tanttinen-Laakkonen

YKSITYISKIRJEEN LIITTÄMINEN POTILASASIAKIRJOIHIN

1

KANTELU

A osoitti valtioneuvoston oikeuskanslerille 17.8.1999 päivätyn kantelukirjoituksen, jonka apulaisoikeuskansleri siirsi 11.1.2000 eduskunnan oikeusasiamiehen käsiteltäväksi.

A kertoo kantelukirjoituksessaan lähettäneensä psykoosissa ollessaan kesäkuussa 1996 yksityiskirjeen eversti B:lle Pohjois-Karjalan sotilasläänin esikuntaan. Kirjeen saapuessa perille eversti B oli ollut vuosilomalla ja hänen sijaisensa everstiluutnantti C oli avannut kirjeen. Kantelukirjoituksen mukaan C oli soittanut Paiholan sairaalan ylilääkärinä tuolloin toimineelle ylilääkärille, psykiatrian erikoislääkärille --- , joka oli kantelijan käsityksen mukaan antanut everstiluutnantti C:lle luvan lähettää kirjeen hänelle. Kirje päätyi A:n sairauskertomuskansioon.

Kantelukirjoitus kohdistuu nimenomaan ylilääkäri D:n menettelyyn. Kantelukirjoituksessaan A tiedustelee Paiholan sairaalan silloisen ylilääkärin D:n oikeutta päättää sotilasläänin komentajalle osoitetun yksityiskirjeen kohtalosta ennen kuin kirjeen vastaanottaja oli edes itse nähnyt kirjettä. Kirjeen kohtalo oli selvinnyt A:lle hänen tultuaan Paiholan sairaalaan hoitoon 24.6.1996. A oli sittemmin pyytänyt saada takaisin kirjoittamansa kirjeet alkuperäisinä, mutta hänelle oli tarjottu ainoastaan mahdollisuus saada niistä kopiot.

2

SELVITYS

Kantelukirjoituksen johdosta Pohjois-Karjalan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän johtajaylilääkäri --- antoi 22.2.2000 lausunnon. Siihen liittyi ylilääkäri D:n 17.2.2000 antama selvitys. Terveystieteiden tutkimuskeskus antoi pyynnöstäni 12.4.2000 lausunnon, jonka johdosta johtajaylilääkäri --- antoi vielä pyynnöstäni lisälausunnon 7.6.2000 ja ylilääkäri D lisäselvityksen 30.5.2000. A antoi 31.3.2001 vastineensa näihin lausuntoihin ja selvityksiin.

Lisäksi johtajaylilääkäri --- antoi pyynnöstäni 17.4.2002 vielä toisen lisälausunnon, johon liittyi Joensuuun kaupungin mielenterveyskeskuksen ja päihdehuollon va. ylilääkärin D:n 8.4.2002 antama selvitys.

3

RATKAISU

3.1

Pohjois-Karjalan sairaanhoitopiirin antamat selvitykset

Ylilääkäri D toteaa 17.2.2000 antamassaan selvityksessä, että A oli ollut Paiholan sairaalassa hoitettavana 4.11. - 29.12.1993 ja 24.6. - 29.8.1996. D toteaa, ettei hän muista tarkasti everstiluutnantti C:n kanssa kesäkuussa 1996 käymänsä puhelinkeskustelun sisältöä. Ylilääkäri D:n mukaan everstiluutnantti C kertoi A:n häirinneen kirjeillään eversti B:tä aikaisemminkin. C oli ylilääkäri D:n mukaan katsonut parhaaksi lähettää eversti B:lle tulleet sairaansisällöiset kirjeet Paiholan sairaalaan. Näitä kirjeitä oli kirjoitettu mm. 27.5.1996, 9.6.1996 ja 21.6.1996.

Ylilääkäri D toteaa liittäneensä kirjeet A:n sairauskertomuksiin. D:n mukaan kirjeet kuvasivat selkeästi A:n sairaudentilaa ja olivat tämän hoidon arvioinnissa tärkeitä. Tämän vuoksi D katsoo olleen perusteltua liittää kirjeet A:n sairauskertomuksiin.

Ylilääkäri D toteaa, että hänen ohjeenaan oli ollut hänen toimiessaan Paiholan sairaalan vastuunalaisena ylilääkärinä 31.12.1998 saakka, että kaikki ne potilailta tulleet tai potilaita koskevat kirjeet, jotka liittyivät heidän sairautensa hoitoon, liitettiin asianomaisten potilaiden sairauskertomuksiin. Sen sijaan kirjeet ja asiakirjat, jotka koskivat potilaiden oikeudellista asemaa (valitukset, kantelut ym.) kirjattiin saapuneeksi ja sijoitettiin erilliseen arkistoon. Taskinen katsoo lääketieteellisesti erittäin perustelluksi A:n eversti B:lle lähettämien kirjeiden liittämisen A:n sairauskertomuksiin.

Ylilääkäri D toteaa eversti B:n olleen häneen yhteydessä myöhemmin joulukuussa 1998 ja toimittaneen hänelle A:n eversti B:lle osoittaman kirjeen seuraavin saatesanoin: "Olen vastannut kirjeeseen joulukortilla 17.12.1998 ja ilmoittanut everstiluutnantti C:n toimineen pääpiirtein ohjeitteni mukaisesti. Kerroin toimittavani tämän kirjeen ko. henkilöä hoitavalle yksikölle Paiholaan, jotta hän saisi parhaan mahdollisen hoidon".

Johtajaylilääkäri --- toteaa 22.2.2000 antamassaan lausunnossa pääsäännön potilaiden kirjeiden säilyttämisessä olevan, että kirjeet säilytetään erillään potilaan sairauskertomuksesta asianomaisen yksikön hallinnossa. Johtajaylilääkäri --- toteaa edelleen, että ylilääkäri D katsoi A:n eversti B:lle osoittamien kirjeiden olleen oleellinen osa sitä tietoa, johon potilaan sairauden diagnostiikka (vainomielinen mielisairaus) perustui. Tämän vuoksi kirjeet katsottiin aiheelliseksi liittää asianomaisen sairauskertomuksiin.

Psykiatrian erikoislääkäri D toteaa 8.4.2002 antamassaan selityksessä liittäneensä A:n kirjeet tätä koskeviin sairauskertomuksiin siinä uskossa, että hän toimi asianmukaisen ja hyvän hoitokäytännön mukaisesti.

Johtajaylilääkäri --- 17.4.2002 antaman lisälausunnon mukaan alkuperäiset kirjeet on nyttemmin palautettu A:lle.

3.2

Terveysturvakeskuksen antama lausunto

Terveysturvakeskus toteaa 12.4.2000 antamassaan lausunnossa, että mikäli henkilö ei todistettavasti ole potilas-/hoitosuhteessa asianomaiseen terveysturvakeskuksen toimintayksikköön, häntä koskevia tietoja ei voida kerätä potilasrekisteriin. Oikeusturvakeskus katsoo, ettei pelkkä kahden ja puolen vuoden takainen hoitosuhde yksinään luo riittävää asiallista yhteyttä rekisterinpitäjään. Oikeusturvakeskus toteaa, että potilasasiakirjat voivat sisältää vain käyttötarkoituksen kannalta tarpeellista tietoa.

Oikeusturvakeskuksen käsityksen mukaan potilaan kirjoittamat kirjeet voidaan liittää poti-

lasiasiakirjoihin, jos niissä on potilaan hoidon kannalta välttämättömiä tietoja. Se toteaa edelleen, että potilasrekisteritiedoille on määrätty säilyttämisvelvollisuus. Rekisterinpitäjä ei voi pääsääntöisesti poistaa kokonaan tietoja potilasrekisteristä, sillä rekisterinpitoon liittyvät vastuut vaativat tietojen säilyttämistä. Oikeusturvakeskuksen käsityksen mukaan rekisterinpitäjällä ei kuitenkaan ole velvollisuutta säilyttää alkuperäisiä A:n lähettämiä kirjeitä potilasasiakirjojen yhteydessä, koska ne eivät ole syntyneet terveydenhuollon toimintayksikössä eivätkä ole varsinaisia potilasasiakirjamerkintöjä. Oikeusturvakeskus katsoo, että alkuperäiset kirjeet voidaan luovuttaa takaisin niiden kirjoittajalle, mikäli esimerkiksi kirjeiden jäljennöksistä käy ilmi hoidon kannalta välttämätön tieto.

3.2

Oikeudellinen arviointi

3.2.1

Oikeusohjeet

Suomen perustuslaki

Perustuslain 10 § sisältää säännökset yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan suojasta (1 mom.) sekä luottamuksellisen viestin salaisuudesta (2 mom.). Pykälän 3 momentti sisältää kotirauhan piiriin ulottuvia toimenpiteitä ja viestin salaisuutta koskevat erityiset rajoituslausekkeet. Perustuslain 10 § vastaa sellaisenaan vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä uudistettua hallitusmuodon 8 §:ää.

Perustuslain 10 §:n 2 momentin mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Pykälän 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Rikoslaki

Rikoslaisissa säädetään rangaistavaksi teoksi viestintäsalaisuuden loukkaus. Rikoslain 38 luvun 3 §:n 1 kohdan (531/2000) mukaan se, joka oikeudettomasti avaa toiselle osoitetun kirjeen tai muun suljetun viestin taikka suojauksen murtaen hankkii tiedon sähköisesti tai muulla vastaavalla teknisellä keinolla tallennetusta, ulkopuoliselta suojatusta viestistä on tuomittava *viestintäsalaisuuden loukkauksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava. Lainkohda on samansisältöinen kuin tapahtuma-aikaan voimassa ollut vastaava lainkohta (578/1995).

Mielenterveyslaki

Mielenterveyslain (1116/1990) 28 §:n 1 momentin mukaan tarkkailuun otetun tai hoitoon määrätyn itsemääräämisoikeutta saa rajoittaa ja häneen kohdistaa pakkoa vain siinä määrin kuin sairauden hoito tai hänen turvallisuutensa tai toisen henkilön turvallisuus välttämättä vaatii. Pykälän 2 momentin mukaan sairaalan ylilääkärillä tai muulla vastaavalla lääkäriellä on oikeus tarkastaa tai tarkastuttaa sekä pidättää tarkkailuun otetulle tai hoitoon määrätylle saapuva kirje tai muu lähetys, jos järjestys tai turvallisuus sitä välttämättä vaatii taikka jos on perusteltua aihetta epäillä lähetysten sisältävän päihteitä tai huumausaineita. Pykälän 3 momentin mukaan sairaalan toimintaa valvovien viranomaisten, lainkäyttöviranomaisten sekä oikeusavustajan tarkkailuun otetulle tai hoitoon määrätylle osoittamat lähetykset on viipymättä toimitettava tarkastamattomina perille.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (jäljempänä potilaslaki, 785/1992) 2 §:n 1 kohdan mukaan potilaalla tarkoitetaan terveyden- ja sairaanhoitopalveluja käyttävää tai niiden kohteena olevaa henkilöä. Pykälän 5 kohdan mukaan potilasasiakirjoilla tarkoitetaan hoidon järjestämisessä ja toteuttamisessa käytettäviä, laadittuja tai saapuneita asiakirjoja taikka teknisiä tallenteita, jotka sisältävät hänen terveydentilaansa koskevia tai muita henkilökohtaisia tietoja.

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen potilaslain 12 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ja kunkin terveydenhuollon toimintayksikön oli laadittava ja säilytettävä potilasasiakirjat siten kuin sosiaali- ja terveysministeriö tarkemmin määräsi.

Sosiaali- ja terveysministeriön antamat määräykset potilasasiakirjojen laatimisesta ja säilyttämisestä

Sosiaali- ja terveysministeriön antamien potilasasiakirjojen laatimista ja säilyttämistä koskevissa, tapahtuma-aikaan voimassa olleissa määräyksissä (25.2.1993, nro 16/02/93, sosiaali- ja terveysministeriön määräyskokoelma 1993:7) todettiin potilasasiakirjojen käyttötarkoituksesta seuraavaa.

Potilasasiakirjojen tehtävänä on palvella potilaan neuvonnan ja hoidon suunnittelua, toteutusta ja seuranta. Potilasasiakirjoilla pyritään parantamaan hoidon jatkuvuutta ja tiedonvälitystä potilaan terveydentilasta ja hoidosta sekä hoidon jatkuvuutta myös silloin, kun potilas siirtyy toiseen toimintayksikköön. Riittävät ja asianmukaiset merkinnät selkiinnyttävät ja vahvistavat potilaan ja henkilökunnan oikeusturvaa sekä edistävät luottamuksellisten hoitosuhteiden syntymistä. Potilasasiakirjoissa olevia tietoja saa käyttää ainoastaan sellaisiin käyttötarkoituksiin, joita varten ne on kerätty.

Potilasasiakirjat tuli laatia määräysten kohdan 2.2 mukaan ottaen huomioon salassapitosäännökset sekä tapahtuma-aikaan voimassa olleen henkilörekisterilain (471/1987) mukaiset suojaamis- ja huolellisuusvelvoitteet.

Potilasasiakirjojen tuli määräysten mukaan sisältää riittävät tiedot potilaan neuvonnan ja hoidon suunnittelemiseksi ja niihin liittyvien tavoitteiden asettamiseksi sekä hoidon toteuttamiseksi ja toteuttamisen seuraamiseksi (määräysten kohta 2.3). Potilasasiakirjoihin voitiin merkitä vain käyttötarkoituksen kannalta tarpeelliset tiedot.

Henkilörekisterilaki

Potilasasiakirjat muodostivat tapahtuma-aikaan voimassa olleessa henkilörekisterilaissa tarkoitettuja henkilörekistereitä. Lain 5 §:n 1 momentin mukaan henkilörekisteriin merkittäväksi sai kerätä ja rekisteriin tallettaa ilman rekisteröidyn suostumusta tai tietosuojalautakunnan lupaa tietoja vain sellaisista henkilöistä, joilla asiakas- tai palvelussuhteen, jäsenyyden tai muun niihin verrattavan suhteen vuoksi oli asiallinen yhteys rekisterinpitäjän toimintaan, jollei rekisterin pitäminen johdu rekisterinpitäjälle säädetyistä taikka lain tai asetuksen nojalla määrätystä tehtävästä (yhteysvaatimus). Yhteysvaatimus samoin kuin suojaamis- ja huolellisuusvelvoitteet sisältyvät myös 1.6.1999 voimaan tulleeseen henkilötietolakiin (523/1999). Henkilötietolailla kumottiin henkilörekisterilaki.

3.2.2

Kannanotto

Perustuslain 10 §:n 2 momentti turvaa jokaiselle oikeuden luottamukselliseen viestintään ilman,

että ulkopuoliset saavat oikeudettomasti tiedon hänen lähettämänsä tai hänelle osoitetun luottamuksellisen viestin sisällöstä. Säännöksen esitöiden mukaan tämä merkitsee esimerkiksi suojaa kirjeiden tai muiden suljettujen viestien avaamista tai hävittämistä sekä puhelujen kuuntelemista tai nauhoittamista vastaan. Säännös ei suojaa vain viestin lähettäjä, vaan kyseessä on molempien viestinnän osapuolten perusoikeus. Säännöksen esitöissä todetaan, että säännös ei pyri järjestämään osapuolten keskinäisiä suhteita tai heidän käyttäytymistään. Siten kysymys viestinnän osapuolten oikeudesta julkistaa luottamuksellinen viesti jää ratkaistavaksi muulla perusteella (HE 309/1993 vp, s. 53 - 54).

Perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan viestin salaisuuden lainsäädännöllinen rajoittaminen on mahdollista vapaudenmenetyksen aikana. Rajoittaminen edellyttää siis selkeää laissa olevaa valtuutusta. Perusoikeusuudistuksen esitöissä (HE 309/1993 vp, s.54) korostetaan, että viestin salaisuutta voidaan tällöinkin rajoittaa vain siinä määrin kuin se kussakin yksittäistapauksessa on perusteltua.

Psykiatrisessa sairaalassa hoidettavana olevan potilaan kirjesalaisuuden rajoittamisesta säädetään mielenterveyslain 28 §:ssä. Säännöksen 2 momentti koskee psykiatrisen sairaalan ylilääkärin tai muun vastaavan lääkärin oikeutta tarkastaa tai tarkastuttaa sekä pidättää tarkkailuun otetulle tai hoitoon määrätylle saapuva kirje tai muu lähetys, jos järjestys tai turvallisuus sitä välttämättä vaatii taikka jos on perusteltua aihetta epäillä lähetysten sisältävän päihteitä tai huumeaineita. Lainkohdan mukaan siis ainoastaan sairaalaan tarkkailuun otetulle tai hoitoon määrätylle potilaalle saapuvia kirjeitä voidaan tarkastaa tai pidättää lainkohdassa mainituin edellytyksin. Lainkohdasta johtuu, ettei tarkkailuun otetun tai hoitoon määrätyn potilaan itse lähettämiä kirjeitä saa tarkastaa tai pidättää.

Rikoslain 38 luvun 3 §:n 1 kohdassa rangaistavaksi säädetyn viestintäsalaisuuden loukkauksen kohteena on toiselle osoitettu kirje tai muu suljettu viesti. Sen tulee olla suljettu ja sisältää vastaanottajalle tarkoitettu viesti. Viestintäsalaisuuden loukkauksen tulee olla oikeudetonta. Viestintäsalaisuuden loukkausta ei siis ole sellainen menettely, johon on riittävän selkeästi lakiin perustuva oikeus. Oikeudettomuuden voi poistaa myös muu peruste, kuten loukatun suostumus. Oikeudetonta ei ole esimerkiksi kirjeen avaaminen vastaanottajan nimenomaisella tai asemavaltuutukseen perustuvalla luvalla. Suostumuksen vaikutusta arvioitaessa on kuitenkin oltava hyvin pidättyväinen, koska viestintäsalaisuus nauttii perusoikeussuojaa. Viestinnän luottamuksellisuuden loukkaaminen merkitsee usein myös yksityisyyden loukkaamista.

Niin kuin A:n kantelukirjoituksesta ilmenee, hän arvosteli siinä kuvatulla tavalla ainoastaan ylilääkäri D:n menettelyä. Tämän vuoksi en ole tutkinut tässä asiassa sotilasläänin esikunnan menettelyä.

Asiakirjoista saadun selvityksen mukaan A:n eversti B:lle osoittamat kirjeet oli avattu vastaanottajan luvalla sotilasläänin esikunnassa. Avatut kirjeet lähetettiin Paiholan sairaalaan ylilääkäri D:lle, joka liitti ne A:ta koskeviin potilasasiakirjoihin. Rikoslain 38 luvun 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettua teon tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää, että kysymyksessä on suljetun viesti oikeudeton avaaminen. Tämän vuoksi katson, että ylilääkäri D:n menettely ei täyttänyt viestintäsalaisuuden loukkauksen tunnusmerkistöä.

Asiakirjoista saatavan selvityksen mukaan A oli Paiholan sairaalassa hoidettavana 4.11. - 29.12.1993 ja 24.6. - 29.8.1996 välisinä aikoina. Hän oli kirjoittanut nyt kysymyksessä olevia kirjeitä mm. 27.5.1996, 9.6.1996 ja 21.6.1996. Hän ei ollut näinä ajankohtina Paiholan sairaalassa hoidettavana.

Kysymyksessä olevat kirjeet kuuluivat perustuslain 10 §:ssä tarkoitetun yksityisyyden suojan piiriin. Perustuslain 10 §:n 2 momentista, mielenterveyslain 28 §:stä, potilaslain 12 §:stä ja henkilörekisterilain 5 §:stä johtui, että näitä kirjeitä ei olisi tullut Paiholan sairaalassa liittää A:ta koskeviin potilasasiakirjoihin.

Edellä lausutuilla perusteilla katson ylilääkäri D:n menetelleen lainvastaisesti siinä, että hän vastoin edellä mainittuja säännöksiä liitti A:n eversti B:lle osoittamat kirjeet A:ta koskeviin potilasasiakirjoihin.

4

TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 10 §:n 1 momentin nojalla annan psykiatrian erikoislääkäri D:lle huomautuksen edellä kohdassa 3.2.2 selostetusta lainvastaisesta menettelystä. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Asia ei anna minulle aihetta muihin toimenpiteisiin.